

ПРОТИДІЯ КРИМІНОГЕННИМ ВПЛИВАМ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

ПАХНІН Микола Леонідович - кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0000-0002-9236-9723>

УДК 343.91

DOI 10.32782/LAW.UA.2021.2.16

Розглянуто негативний вплив засобів масової інформації на населення. Визначено поняття «протидія криміногенним впливам засобів масової інформації Національною поліцією України». Його зміст складають поліцейські заходи профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом. Показано, що цей вид діяльності є частиною спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Проаналізовано положення кримінального і адміністративного законодавства щодо протидії криміногенним впливам ЗМІ Національною поліцією. Відзначено, що вона можлива головним чином у межах статей 161, 295, 299, 300, 301, 301-1, 301-2, 316, 338, 436-1 КК України та статей 173-1, 185-7 КУпАП. По даним нормам приведені статистичні дані, що свідчить про наявність процесуального механізму притягнення до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: криміналізація, віктимізація, криміногенний вплив, засоби масової інформації, злочинність, протидія, Національна поліція України.

Постановка проблеми

Значення інформації сьогодні важко переоцінити. За допомогою неї форму-

ються світогляд, поведінка людей. Вона виступає інструментом впливу. В основному інформаційною діяльністю займаються ЗМІ. Саме на них припадає лєвова частка поширення відомостей і даних. Робота засобів масової інформації є важливою складовою сучасного суспільства. Однак, непоодинокими є випадки їх негативного впливу. Вони можуть ставати джерелами відкритої або прихованої пропаганди насильства, жорстокості, расової, національної, релігійної та інших видів нетерпимості, дискримінації, драматизації криміногенної ситуації, романтизації злочинної діяльності, шкідливого способу життя тощо. Ця ситуація вимагає її дослідження з метою прийняття рішень реагування. Одним із напрямків дослідження є аналіз діяльності Національної поліції, що взяла на себе основне навантаження щодо протидії злочинності.

Стан наукового дослідження

Проблем боротьби з негативними впливами ЗМІ торкалися у своїх роботах О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, О. І. Бугера, В. І. Галаган, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа, В. М. Дрьомін, М. О. Д'ячкова, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, О. І. Напиральська, О. В. Олішевський, В. М. Попович, О. С. Сотула, С. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. Ю. Шостко,

Н. С. Юзікова та інші. У їхніх працях йде мова про запобігання негативному впливу засобів масової інформації на формування злочинної поведінки неповнолітніх, про ЗМІ як фактор інституціоналізації злочинності, як кримінологічний феномен. Проте, малодослідженим залишається питання протидії негативним впливам ЗМІ Національною поліцією.

Мета статті

Визначити та проаналізувати протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Національною поліцією України.

Виклад основного матеріалу

Криміногенний вплив засобів масової інформації – це криміналізація та віктимізація засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом, що виражається у формуванні відповідних світогляду і поведінки шляхом інформаційної діяльності. Це, з одного боку, процес формування протиправних поведінки та свідомості, а з іншої – процес перетворення особи на жертву кримінального правопорушення внаслідок виховання віктимної поведінки або нездатності протистояти злочинності. Знаряддям впливу є інформація, як сукупність відомостей або даних із великою кількістю форм, способів і методів її подачі.

Протидія криміногенним впливам ЗМІ – це заходи профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом.

Розглянемо протидію криміногенним впливам Національною поліцією України. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з осо-

бистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Поліція, відповідно до покладених на неї завдань та в частині, що стосується цього дослідження:

- здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

- виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

- вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

- здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

- у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, ухвалює рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

- вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі тощо (ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію»).

Зазначене вище лише в загальному вигляді позначає діяльність поліції. Однак, для нашого дослідження важливо деталізувати, показати конкретні дії. Відповідно до п. 1 ст. 216 КПК України, слідчі органи Національної поліції здійснюють досудове

розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування [2]. Аналіз положень кримінального і адміністративного законодавства дозволяє зробити висновок, що протидія криміногенним впливам ЗМІ Національною поліцією можлива головним чином у межах статей 161, 295, 299, 300, 301, 301-1, 301-2, 316, 338, 436-1 КК України та статей 173-1, 185-7 КУпАП.

Розглянемо коротко ці норми. У ст. 161 КК України передбачена відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3]. Звернемо увагу на наявність процесуального механізму притягнення до кримінальної відповідальності за цією нормою. Це підтверджується відповідними статистичними даними. Так, за 2016 рік зареєстровано 41 випадок порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (4 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; за 2017 рік – 52 (2 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [5]; за 2018 рік – 99 (4 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [6]; за 2019 рік – 98 (1 кримінальне провадження направлено до суду з обвинувальним актом) [7]; за 2020 рік – 97 (5 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [8].

Друга норма – ст. 295 КК України. Тут мова йде про кримінальну відповідальність за публічні заклики до погромів,

підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту. За 2016 рік зареєстровано 3 випадки закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (жодне кримінальне провадження не направлено до суду з обвинувальним актом) [4]; за 2017 рік – 4 (0) [5]; за 2018 рік – 2 (0) [6]; за 2019 рік – 4 (0) [7]; за 2020 рік – 3 (0) [8].

Наступна норма – ст. 299 КК України містить відповідальність за публічні заклики до вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій. За 2016 рік зареєстровано 113 випадків вчинення діянь, які мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій (9 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; 2017 рік – 105 (24) [5]; 2018 рік – 184 (42) [6]; 2019 рік – 199 (28) [7]; 2020 рік – 22 (12) [8].

У ст. 300 КК України визначена відповідальність за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію. За 2016 рік зареєстровано 62 випадки ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (52 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; 2017 рік – 40 (27) [5]; 2018 рік – 55 (46) [6]; 2019 рік – 34 (29) [7]; 2020 рік – 22 (12) [8].

Ст. 301 КК України передбачає відповідальність за ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (у т. ч. зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру). За 2016 рік зареєстровано 925 випадків ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження по-

рнграфічних предметів (545 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; 2017 рік – 1541 (1036) [5]; 2018 рік – 1665 (1371) [6]; 2019 рік – 1014 (794) [7]; 2020 рік – 1153 (783) [8].

У 2021 році Кримінальний кодекс України доповнено новими статтями: 301-1 – одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження; 301-2 – проведення видовищного заходу сексуального характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, у якому задіяно неповнолітню особу. Писати про статистичні дані за цими положеннями ще рано.

Наступна ст. 316 КК України містить положення про заборону публічного або вчинення групою осіб незаконного вживання наркотичних засобів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян. За 2016 рік зареєстровано 10 випадків незаконного публічного вживання наркотичних засобів (10 кримінальних проваджень направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; 2017 рік – 14 (11) [5]; 2018 рік – 6 (6) [6]; 2019 рік – 10 (8) [7]; 2020 рік – 8 (7) [8].

У ст. 338 КК України передбачена відповідальність за публічну наругу над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України, офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави. За 2016 рік зареєстровано 10 випадків такої публічної наруги (3 кримінальні провадження направлено до суду з обвинувальними актами) [4]; 2017 рік – 13 (5) [5]; 2018 рік – 17 (8) [6]; 2019 рік – 4 (3) [7]; 2020 рік – 7 (4) [8].

Статтею 436-1 КК України встановлено відповідальність за виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенір-

ної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частинами другою і третьою статті 4 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки». А в частині другій – ті самі дії, вчинені особою, яка є представником влади, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації. За 2016 рік зареєстровано 20 випадків порушення цієї норми (жодне кримінальне провадження не направлено до суду з обвинувальним актом) [4]; 2017 рік – 26 (3) [5]; 2018 рік – 38 (3) [6]; 2019 рік – 31 (5) [7]; 2020 рік – 72 (18) [8].

Перейдемо до аналізу Кодексу України про адміністративні правопорушення. У ст. 173-1 КУпАП передбачена відповідальність за поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку[9]. Наприклад, за 2018 рік обліковано 48 таких випадків, а по 11 справах винесено рішення про накладення адміністративного стягнення [10].

Друга норма – ст. 185-7 КУпАП містить відповідальність за публічні заклики в будь-якій формі до невиконання розпоряджень або вимог поліцейського чи посадової особи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у зв'язку з виконанням ним обов'язків по охороні громадського порядку або поширення завідомо неправдивих відомостей з метою провокації непокори законній вимозі поліцейського, якщо ці дії призвели до порушення громадського порядку. Наприклад, за 2018 рік обліковано 4 випадки, але по жодній справі не винесено рішення про накладення адміністративного стягнення [10].

Висновки

Протидія криміногенним впливам засобів масової інформації Національною поліцією України – це поліцейські заходи

профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом. Цей вид діяльності є частиною спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Така спеціальна протидія, відповідно до п. 1-ст. 216 КПК України, здійснюється слідчими органів Національної поліції під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Аналіз положень кримінального і адміністративного законодавства дозволяє зробити висновок, що протидія криміногенним впливам ЗМІ Національною поліцією можлива головним чином у межах статей 161, 295, 299, 300, 301, 301-1, 301-2, 316, 338, 436-1 КК України та статей 173-1, 185-7 КУпАП. За цими нормами наявний процесуальний механізм притягнення до кримінальної відповідальності, що підтверджується відповідними статистичними даними.

Література

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n921> (дата звернення: 09.06.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.06.2021).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print> (дата звернення: 09.06.2021).

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2016 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=200945 (дата звернення: 06.06.2021).

5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2017 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=203952 (дата звернення: 06.06.2021).

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=205797 (дата звернення: 06.06.2021).

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208205 (дата звернення: 06.06.2021).

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855 (дата звернення: 06.06.2021).

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print> (дата звернення: 09.06.2021).

10. Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році. Державна служба статистики України : офіц. веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/prav_zloch/adm_prp_2018.htm.xls (дата звернення: 09.06.2021).

АНОТАЦІЯ

Мета статті – визначити та проаналізувати протидію криміногенним впливам засобів масової інформації Національною поліцією України.

Розглянуто негативний вплив засобів масової інформації на населення. Визначено, що саме вони стали і джерелом, і знаряддям дії на населення, визначають критерії оцінки добра і зла, формують стереотипи поведінки. Часто ці джерела наповнені зображеннями насильства і жорстокості, расової, національної, релігійної та інших видів нетерпимості, драматизації криміногенної ситуації, романтизації злочинної діяльності, шкідливого способу життя тощо. Разом перефасоноване чинить негативну дію на особистість, направляє її на протиправний шлях, викликає страх, сіє паніку, завдає шкоди здоров'ю населення.

Визначено поняття «протидія криміногенним впливам засобів масової інформації Національною поліцією України». Його зміст складають поліцейські заходи профілактики, запобігання та припинення криміналізації і віктимізації засобами масової інформації окремих людей та суспільства загалом. Показано, що цей вид діяльності є частиною спеціальної протидії, де особливе значення має кримінально-правове (оперативно-розшукове і кримінально-процесуальне) реагування на криміналізацію і віктимізацію засобами масової інформації окремих людей та суспільства. Проаналізовано положення кримінального і адміністративного законодавства щодо протидії криміногенним впливам ЗМІ Національною поліцією. Відзначено, що вона можлива головним чином у межах статей 161, 295, 299, 300, 301, 301-1, 301-2, 316, 338, 436-1 КК України та статей 173-1, 185-7 КУпАП. За цими нормами приведені статистичні дані, що свідчить про наявність процесуального механізму притягнення до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: криміналізація, віктимізація, криміногенний вплив, засоби масової інформації, злочинність, протидія, Національна поліція України

SUMMARY

The purpose of these papers is to identify and analyze the counteraction to criminogenic influences of mass media by the National Police of Ukraine.

The negative impact of mass media on the population is considered. It is determined that they have become both a source and an instrument of action on the population, determine the criteria for assessing good and evil, form stereotypes of behavior. Often these sources are filled with images of violence and cruelty, racial, national, religious and other types of intolerance, dramatization of the criminal situation, romanticization of criminal activity, harmful lifestyle etc. Together, this has a negative effect on the individual, directs him to the wrong path, causes fear, sows panic, and harms the health of the population.

The concept 'counteraction to criminogenic influences of mass media by the National Police of Ukraine' is defined. Its content consists of police measures to prevent and stop individuals and society criminalization and victimization by the media. This type of activity is a part of a special counteraction, where the criminal-legal (operational-search and criminal-procedural) response to individuals and society criminalization and victimization by the media is of particular importance. The provisions of the criminal and administrative legislation on counteraction to criminogenic influences of mass media by the National Police are analyzed. It is noted that it occurs mainly within the limits of Articles 161, 295, 299, 300, 301, 301-1, 301-2, 316, 338, 436-1 of the Criminal Code of Ukraine and Articles 173-1, 185-7 of the Code of Administrative Offenses. According to these norms, statistical data are given, which testifies the existence of a procedural mechanism for criminal prosecution.

Key words: criminalization, victimization, criminogenic influence, mass media, crime, counteraction, National Police of Ukraine.